

ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2024-1-9-3>

Марко Сергій Іванович,

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

(Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9778-0570>

Богайрчук Олександр Миколайович,

Заступник начальника управління –

Начальник слідчого відділу

(Шевченківське УП ГУНП у місті Києві, м. Київ)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-7012-8540>

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ У ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Наукова стаття присвячена дослідженню теоретико-прикладних проблем використання можливостей кримінального аналізу в діяльності з протидії кримінальним правопорушенням проти довкілля, учиненим організованими злочинними групами. Проведено аналіз сучасної практики розкриття організованої екологічної злочинності. Виокремлено основні риси та види кримінального аналізу. З'ясовано особливості використання кримінального аналізу на території України, визначено перспективи його активного впровадження на національному рівні з метою підвищення протидії організованій злочинній діяльності у сфері захисту довкілля.

Ключові слова: довкілля, екологічна злочинність, кримінальний аналіз, аналітичне супроводження, протидія, кримінальні правопорушення, розслідування.

Постановка проблеми. У сучасному світі однією з найважливіших проблем людства – є стан довкілля, захист якого передбачено на конституційному рівні. Зокрема, у ст. 16 та 50 визначено захист екологічної безпеки та зазначено, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди [1].

На території України зосереджена величезна кількість різноманітних ресурсів та природних об'єктів, за якими потрібно ретельно стежити. Вочевидь, що в Україні екологічний стан довкілля залишає бажати кращого. Це пов'язано з різними чинниками, серед

яких нікчемні методи ведення війни країни-агресора на території України, розвинена тіньова економіка, низька правова грамотність та низка інших. У країні існують нелегальні організації, що займаються вирубкою лісу, незаконним видобутком корисних копалин. Зазначена діяльність у більшості випадків є кримінально караною та потребує адекватної протидії.

Як слушно зазначає Є.Ю. Жученко, формування ефективної системи протидії злочинності в Україні неможливе без отримання, обміркованого аналізу та використання достовірних даних про поточний стан злочинності та її тенденції на сучасному етапі [2, с. 91].

Вивчення та кримінологічний аналіз кількісних та якісних показників злочинності та окремих її видів є необхідною передумовою реалізації кримінологічного забезпечення протидії злочинності [3].

Викладене визначає актуальність та своєчасність з'ясування можливостей кримінального аналізу, застосуваного правоохоронними органами у протидії організованій злочинності у сфері довкілля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні основи кримінального аналізу стали предметом дослідження О. Користіна, С. Албул, А. Холостенка [4], питання, пов'язані з сучасним станом та перспективами використання методів кримінального аналізу під час оперативного провадження та досудового розслідування кримінальних проваджень досліджував О. Заєць [5, с. 17–25], з'ясуванню ролі і місця кримінального аналізу у розкритті та розслідуванні злочинів на державному кордоні України присвячена робота О. Власюка [6, с. 82–85] та ін. Проте в умовах воєнного стану та організаційно-правових змін в діяльності правоохоронних органів, існує необхідність продовження наукових розробок у зазначеній сфері в контексті використання можливостей кримінального аналізу у протидії організованій екологічній злочинності.

Мета наукової публікації полягає в науковому дослідженні проблем організованої екологічної злочинності та виробленні теоретико-прикладних рекомендацій, спрямованих на документування та протидію їй з допомогою сучасних можливостей кримінального аналізу.

Виклад основного матеріалу. Організована екологічна злочинність, поряд із екологічним тероризмом, на сьогоднішній день становить значну загрозу національній безпеці. До її відмінних рис відносяться: довговічність і стабільність злочинної організації, яка в більшості випадків ефективно з організаційної та економічної точки зору керує комплексом кримінальних дій, а також має здатність до мінімізації ризиків, що виникають у зв'язку з цим; довгострокове планування діяльності; залучення до неї фізичних осіб та комерційних структур; створення злочинних мереж.

Іншою її характеристикою є орієнтованість ринку (зокрема нелегального). Основною метою діяльності злочинних груп є отримання прибутку, що вказує на професіоналізацію злочинців. Професіоналізм злочинців спостерігається при неодноразовому вчиненні суспільно небезпечних діянь певного типу, наприклад, дій з незаконного видобутку бурштину. Відповідні злочинні схеми удосконалюються, розроблюються нові, виходячи з отриманого досвіду. Так, в одному з кримінальних проваджень К. визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 240 КК України, кваліфікованого як незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення. На професіоналізацію та спеціалізацію злочинця вказує те, що К. для реалізації свого злочинного умислу, направлено на незаконне видобування вапняку-черепашника, придбав дві електричні каменерізні машини, які попередньо перевіз на територію колишнього кар'єру гірничних розробок родовищ корисної копалини загальнодержавного значення – вапняку-черепашника [7].

Важливу роль у боротьбі з організованою екологічною злочинністю відіграє об'єднання зусиль правоохоронних та правозастосовних органів різних держав щодо припинення екологічно злочинної поведінки, нейтралізації всіх етапів вчинення кримінального правопорушення: планування, незаконного видобутку природних ресурсів, транспортування, збуту, відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом.

У зв'язку з переходом до інформаційного суспільства світовою тенденцією у сфері правоохоронної діяльності стало використання різних методів та інструментів аналізу широкого спектру відомостей як безпосередньо які стосуються злочинної діяльності, так і мають опосередкований зв'язок з цим негативним соціальним явищем. В умовах воєнного стану аналітична робота та кримінологічний моніторинг є достатньо актуальним та дієвим способом позитивного впливу на кількісно-якісні показники кримінально протиправних діянь, а питання аналізу даних і прийняття обґрунтованих рішень на його основі є абсолютно необхідною передумовою роботи поліцейської служби [8].

Зокрема, відповідно до ст. 25 Закону України «Про Національну поліцію», поліція має право здійснювати інформаційно-аналітичну діяльність в рамках якої також здійснює інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу [9]. Під час здійснення кримінального аналізу відбувається забезпечення цілеспрямованого пошуку, виявлення, фіксації, вилучення, упорядкування, аналізу та оцінки кримінальної інформації, її надання та реалізація. Розкриття резонансних, тяжких та особливо тяжких злочинів неможливе без участі кримінальних аналітиків та відповідного проведення аналітичної розвідувальної роботи під час оперативного-розшукового та кримінального провадження.

В рамках наданих повноважень правоохоронні органи отримують достатній масив інформації про злочинну діяльність, зокрема про організовану екологічну злочинність. У зв'язку із зазначеним, надважливим завданням є застосування інструментів, які б надали можливість опрацювати велику кількість наявних даних [7, с. 9]. Одним з таких інструментів у діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів є кримінальний аналіз – специфічний вид інформаційно-аналітичної діяльності, який полягає в ідентифікації та якомога більш точному визначенні внутрішніх зв'язків між інформацією, яка стосується кримінального правопорушення, і будь-якими іншими даними, що були отримані з різних джерел, їх використанням в інтересах ведення оперативно-розшукової та слідчої діяльності, їх аналітичної підтримки [10, с. 82]. Розрізняють два основних його види – стратегічний і оперативний [7, с. 9].

Більш довгостроковими проблемами та завданнями, такими, як виявлення головних фігурантів або злочинних синдикатів, прогнозів зростання злочинної діяльності, визначення пріоритетів у правозастосовній діяльності займається стратегічна аналітика. Стратегічний аналіз проводиться з метою підготовки стратегічних управлінських рішень та визначення ризиків розвитку криміногенної ситуації. Продуктами стратегічного аналізу, здебільшого, є пропозиції щодо поліпшення боротьби зі злочинністю, аналізи явищ, звіти про обстановку та ін.

У багатьох випадках вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля ключову роль у визначенні оптимальної стратегії й тактики розслідування відіграють саме результати стратегічного аналізу. Такий висновок підтверджується, зокрема, практичною можливістю реалізації під час розслідування конкретних кримінальних правопорушень окремих криміналістичних методик, розроблених криміналістичною наукою.

Слід вказати на певні відмінності криміналістичних методик розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля, які за своїм безпосереднім об'єктом можна умовно поділити на кримінальні правопорушення: 1) проти екологічної безпеки (ст. ст. 236, 237, 238 і 253 КК); 2) у сфері землекористання, охорони надр,

атмосферного повітря (ст. ст. 239, 239-1, 239-1, 240, 240-1, 241 і 254 КК); 3) у сфері охорони водних ресурсів (ст. ст. 242, 243 і 244 КК); 4) у сфері лісовикористання, захисту рослинного і тваринного світу (ст. ст. 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251 і 252 КК) [10]. Отже, результати стратегічного аналізу можуть бути ефективно використані відповідно до зазначеного критерію поділу на групи відповідних протиправних діянь.

Що стосується оперативного-тактичного аналізу, то його складовими є: аналіз, що супроводжує оперативного-розшукову та слідчу діяльність; аналіз, який ведеться для підтримки оперативного-розшукової та слідчої діяльності; аналіз, що ініціює оперативного-розшукову та слідчу діяльність. Усі зазначені форми аналізу пов'язані між собою, якщо аналіз супроводжує оперативного-розшукову та слідчу діяльність, то одночасно її підтримує і дає підстави для проведення слідчих (розшукових) дій та оперативного-розшукових заходів [4, с. 19].

На практиці кримінальний оперативного-тактичний аналіз при розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля здатний: забезпечити підтримку проведення окремих слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, здійснення оперативного-розшукових заходів; визначити та сприяти удосконаленню тактики та методики ведення оперативного-розшукових справ; з'ясувати сферу інтересів злочинців, їх психологічні особливості; встановити структуру і роль конкретного організованого злочинного угруповання тощо.

Під час аналітичного процесу оцінюється інформація про особу злочинця, хід події, часу, місця та знаряддя учинення кримінального правопорушення тощо, вивчається та аналізується інформація з відкритих джерел (спутникові знімки, відео, фотографії, карти, реєстри, соцмережі та інші OSINT-інструменти). Обмін зазначеною інформацією відбувається між оперативними співробітниками та слідчими, які використовують свої можливості під час її отримання. Джерелом відповідної інформації можуть бути матеріали кримінальних проваджень, зокрема протоколи допитів свідків і підозрюваних, матеріали оперативного-розшукових справ, звіти інших органів, бази даних, повідомлення ЗМІ тощо.

Метою відповідного аналітичного процесу є висування та перевірка гіпотез і висновків щодо минулих, теперішніх і майбутніх протиправних дій у сфері довкілля, включаючи опис структури та сфери діяльності злочинних груп, а також передача керівному складові детальної інформації про оперативного-розшукові заходи та слідчі (розшукові) дії.

З огляду на різноманіття кримінальних правопорушень проти довкілля та на їх різну підслідність, важливим аспектом ефективної взаємодії слідчих, оперативних працівників та кримінальних аналітиків, на нашу думку, є запровадження спеціалізації за окремими напрямками роботи відповідних підрозділів, які, до того ж, часто відносяться до різних відомств.

Вважаємо, що відповідна аналітична діяльність не повинна обмежуватись вивченням лише кримінального правопорушення. Вона може та повинна включати й порівняльний аналіз схожих за своїм почерком кримінальних правопорушень з метою встановлення, чи могли вони бути вчинені або організовані однією й тією ж особою. В ході здійснення порівняльного аналізу кримінальних правопорушень застосовуються такі аналітичні технології, як систематичний пошук у базах даних,

перегляд звітів і рапортів, порівняння подібності отриманих даних і визначення ймовірності цієї подібності.

Особливої уваги потребують міжнародні кримінальні правопорушення проти довкілля, адже переважна більшість національних та міжнародних механізмів притягнення до відповідальності за їх вчинення орієнтована на фізичних осіб – безпосередніх заподіювачів відповідної шкоди. Однак значно важливіше, щоб до відповідальності були притягнені фізичні особи вищого військово-політичного керівництва, які фактично санкціонували нищення природи України, а спричинена шкода була стягнена з держави-агресора.

Для того, щоб відповідні механізми в повному обсязі були реалізовані, одним із завдань правоохоронних органів вбачаємо у використанні передових світових практик стратегічного аналізу щодо екоциду, оперативному обміні інформацією з правоохоронними органами інших держав, розробленні та впровадженні сучасних програмних аналітичних інструментів, напрацюванні та формалізації методики здійснення стратегічної аналітики, проведенні та участі у тренінгах та практичних навчаннях.

Висновки. За результатами дослідження приходимо до висновку, що кримінальний аналіз спрямований на підтримку ефективної правозастосовної діяльності, зокрема й у сфері протидії організованим екологічним злочинності, а його результати формують підґрунтя для організації діяльності правоохоронних органів, керованих розвідувальною аналітикою. Продукти кримінального аналізу мають бути основою для визначення стратегічних та оперативного-тактичних цілей з протидії та розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля з акцентом на проактивну реакцію на протиправну подію, тобто – коли діяльність правоохоронного органу чи його підрозділу керується висновками про аналіз закономірностей і тенденцій, які ідентифікуються у кримінальному середовищі. Саме такий підхід щодо протидії злочинності сприятиме вжиттю своєчасних та ефективних заходів щодо проблеми чи ситуації з наміром усунути або пом'якшити її наслідки, дасть змогу ефективно розподіляти ресурси із врахуванням сфер і напрямів активності окремих злочинців, організованих злочинних угруповань та кримінального середовища загалом.

Вміле використання на постійній основі правоохоронними органами та їх окремими підрозділами можливостей кримінального аналізу здатне підвищити як ефективність розслідування та встановлення усіх обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні за фактом кримінального правопорушення проти довкілля, так і підняти на якісно новий рівень протидію організованій злочинності у цій сфері.

Перспективність подальшого розвитку зазначеного інституту вбачається в подальшій розробці теоретико-методологічних засад його прикладного використання, а успішна реалізація та впровадження новітніх методів кримінального аналізу дасть можливість у майбутньому поширити його на всю систему правоохоронних органів України та активно використовувати аналітичні способи і прийоми, завдяки яким можливо забезпечити виконання завдань органів досудового розслідування та оперативних підрозділів, зокрема й щодо протидії, виявлення та ефективного розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля, учинених організованими злочинними групами.

Список використаних джерел

1. Конституція України : прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. ВВР. 1996. № 30. ст. 141.
2. Жученко Є.Ю. Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері безпеки дорожнього руху. Дисертація на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. ДДУВС, Кропивницький. 2023. 281 с.
3. Бесчастний В. Кримінологічний аналіз стану злочинності в Україні. 2017. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/1/40.pdf> (дата звернення: 24.03.2024).
4. Користін О., Албул С., Холостенко А., Заєць О. та інші. Основи кримінального аналізу: посібник з елементами тренінгу. Одеса: ОДУВС, 2021. 112 с.
5. Заєць О. Інститут аналітичного супроводження досудового розслідування... кримінального провадження в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Вісник кримінального судочинства*. Вип. № 4. 2016. С. 17–25.
6. Власюк О. Роль і місце кримінального аналізу у розкритті та розслідуванні злочинів на державному кордоні України. Матеріали постійно діючого науково-практичного семінару X.: Інститут підготовки юрид. кадрів для СБУ Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Вип. 3. Ч. 1. 2011. С. 82–85.
7. Ухвалено вирок відносно особи, яка порушила правила використання надр! URL: <https://rz.od.court.gov.ua/sud1524/pres-centr/news/668290/> (дата звернення: 24.03.2024).
8. Європейські партнери передали ІТ-обладнання для департаменту кримінального аналізу Нацполіції. Національна поліція України: Офіційний вебпортал. 2022. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/evropeyski-partneri-peredali-it-obladnannya-dlya-departamentu-kriminalnogo-analizu-natspolitsii> (дата звернення: 24.03.2024).
9. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII, дата редакції від 17.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 24.03.2024).
10. Кримінальний кодекс України: станом на 03.06.2020 / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2341-14> (дата звернення: 24.03.2024).

References

1. Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine]: pryiniata na 5-y sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 r. VVR. 1996. № 30. st. 141 [in Ukrainian].
2. Zhuchenko, Ye.Iu. (2023). Kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia kryminalnym pravoporushenniam u sferi bezpeky dorozhnogo rukhu [The criminological characteristic of that zabigannya to criminal law enforcement in the field of road safety]. *Doctor's thesis*. DDUVS, Kropyvnytskyi. 281 s. [in Ukrainian].
3. Beschastnyi, V. (2017) Kryminolohichniy analiz stanu zlochynnosti v Ukraini [Criminological analysis of becoming a malice in Ukraine]. Retrieved from: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/1/40.pdf> (data zvernennia: 24.03.2024) [in Ukrainian].
4. Korystin, O., Albul, S., Kholostenko, A., & Zaiets, O., et al. (2021). *Osnovy kryminalnogo analizu: posibnyk z elementamy treninhu [Fundamentals of criminal analysis: a manual with training elements]*. Odesa: ODUVS. 112 s. [in Ukrainian].
5. Zaiets, O. (2016). Instytut analitychnoho suprovodzhennia dosudovoho rozsliduvannia... kryminalnogo provadzhennia v Ukraini: suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku [Institute of Analytical Support of Pretrial Investigation... of Criminal Proceedings in Ukraine: Current State and Development Prospects]. *Visnyk kryminalnogo sudochynstva*. 4. S. 17–25 [in Ukrainian].
6. Vlasiuk, O. (2011). Rol i mistse kryminalnogo analizu u rozkrytti ta rozsliduvanni zlochyniv na derzhavnomu kordoni Ukrainy [The role and place of criminal analysis in the detection and investigation of crimes on the state border of Ukraine]. *Materialy postiino diiuchoho nauково-praktychnoho seminaru X.: Instytut pidhotovky yuryd. kadriv dlia SBU Nats. yuryd. akad. Ukrainy im. Ya. Mudroho*. Vyp. 3. Ch. 1. S. 82–85 [in Ukrainian].
7. Ukhvaleno vyrok vidnosno osoby, yaka porushyla pravyla vykorystannia nadr! [A verdict has been passed against the person who violated the rules of subsoil use!]. Retrieved from: <https://rz.od.court.gov.ua/sud1524/pres-centr/news/668290/> (data zvernennia: 24.03.2024) [in Ukrainian].
8. Yevropeyski partneri peredaly IT-obladnannia dlia departamentu kryminalnogo analizu Natspolitsii. Natsionalna politsiia Ukrainy [European partners transferred IT-power to the Department of Criminal Analysis of the National Police. National police of Ukraine]: Ofitsiinyi vebportal. 2022. Retrieved from: <https://www.npu.gov.ua/news/evropeyski-partneri-peredali-it-obladnannya-dlya-departamentu-kriminalnogo-analizu-natspolitsii> (data zvernennia: 24.03.2024) [in Ukrainian].
9. Pro Natsionalnu politsiiu [On the National Police:]; Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 № 580-VIII, data redaktsii vid 17.03.2021. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (data zvernennia: 24.03.2024) [in Ukrainian].
10. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]: stanom na 03.06.2020/ Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2341-14> (data zvernennia: 24.03.2024) [in Ukrainian].

Marko Sergey,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Criminal Procedure and Forensics
(Lviv State University of Internal Affairs, Lviv)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9778-0570>

Bogatyrchuk Oleksandr,

Deputy Head of Department –
Head of the Investigative Department
(Shevchenkivsky Police Department of the Main
Department of the National Police in the city of Kyiv, Kyiv)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-7012-8540>

**USING THE POSSIBILITIES OF CRIMINAL ANALYSIS IN THE COMBAT
OF ORGANIZED ENVIRONMENTAL CRIME**

The scientific article is devoted to the study of theoretical and applied problems of using the possibilities of criminal analysis in the activity of combating criminal offenses against the environment committed by organized criminal groups. The main features and types of criminal analysis are singled out, the prospects for its active implementation at the national level are determined in order to increase countermeasures against organized criminal activity in the field of environmental protection.

It is emphasized that the products of criminal analysis should serve as the basis for determining strategic and operational-tactical goals for the prevention and investigation of criminal offenses against the environment with an emphasis on a proactive response to an illegal event, that is, when the activities of a law enforcement body or its unit are guided by conclusions about the analysis of patterns and trends, which are identified in the criminal environment. Arguments are given that precisely such an approach to combating organized environmental crime will contribute to taking timely and effective measures regarding a problem or situation with the intention of eliminating or mitigating its consequences, will make it possible to effectively distribute resources taking into account the spheres and directions of activity of individual criminals, organized criminal groups and criminal environment in general.

It was concluded that the prospects for the further development of the mentioned institute can be seen in the further development of the theoretical and methodological foundations of its applied use, and the successful implementation and introduction of the latest methods of criminal analysis will provide an opportunity in the future to extend it to the entire system of law enforcement agencies of Ukraine and to actively use analytical methods and techniques. thanks to which it is possible to ensure the fulfillment of the tasks of pre-trial investigation bodies and operational units, in particular, regarding counteraction, detection and effective investigation of criminal offenses against the environment committed by organized criminal groups.

Key words: *environment, environmental crime, criminal analysis, analytical support, countermeasures, criminal offenses, investigation.*